

УТИЦАЈ САТУРАЦИЈЕ РЕВИЗОРСКОГ ТРЖИШТА НА ПОСЛОВАЊЕ НОВИХ РЕВИЗОРСКИХ ФИРМИ

THE IMPACT OF THE AUDIT MARKET SATURATION ON THE NEW AUDIT FIRMS SUCCESS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Кристина Мијић¹

Дејан Јакшић²

Бојана Вуковић³

Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици,
Република Србија

Сажетак: У раду је спроведена анализа могућности успешног пословања новооснованих ревизорских фирми у Републици Србији. За потребе наведене анализе све ревизорске фирме су према датуму оснивања подељене у две групе: оне које су раније основане и новоосноване фирме. Истраживање перформанси пословања ревизорских фирми је по том базирано на подацима из финансијских извештаја фирми о висини пословних прихода, нето резултату, нераспоређеном добитку, капиталу, укупној активи и броју запослених. Резултати истраживања указују на постојање статистички значајне разлике у показатељима успешности пословања и величине ревизорских фирми у Републици Србији, на начин да раније основане ревизорске фирме остварују значајно боље перформансе пословања на тржишту ревизорских услуга.

Кључне речи: ревизорско тржиште, старе ревизорске фирме, нове ревизорске фирме, пословни приход, нето резултат.

Abstract: This paper presents the analysis of the possibilities of successful business of newly established audit firms in the Republic of Serbia. In order to conduct the analysis, audit firms were divided, according to the date of establishment, into two groups: the old and new audit firms. Research of business performance of audit firms is based on data from the financial statements of audit firms, such as operating revenue, net income, retained earnings, capital, total assets, number of employees and number of certified auditors. The results show a statistically significant difference in the performance indicators of audit firms in the Republic of Serbia, so that the old audit firms achieve significantly better business performance at the audit market.

Key words: audit market, old audit firms, new audit firms, operating revenue, net income.

УВОД

Тржиште ревизијских услуга у свету се развија већ више од сто година. За разлику од дуге традиције ревизорске професије у развијеним земљама, професија ревизије и тржиште ревизорских услуга у Републици Србији је релативно младо. Иако је прва фирма за

¹ mijick@ef.uns.ac.rs

² jaksicd@ef.uns.ac.rs

³ bojanavuk@ef.uns.ac.rs

пружање ревизорских услуга (Deloitte d.o.o. Beograd) основана 1991. године, званично тржиште ревизорских услуга у нашој земљи датира од 1996. године када је први пут ревизија финансијских извештаја законски регулисана. Циљ оснивања и пословања ревизорских фирми може се посматрати са два становишта: корисника финансијских извештаја и власника ревизорске фирме (Јакшић, Мијић, 2012, стр. 302). Основни циљ постојања ревизорске фирме са аспекта корисника финансијских извештаја огледа се у пружању разумног уверавања о истинитости и објективности финансијских извештаја и обезбеђивању квалитетног система финансијског извештавања, што ће омогућити корисницима извештаја доношење адекватних пословних одлука. Са друге стране, власници ревизорске фирме оснивају са циљем дугорочног пословања и остваривање што већег поврата на уложена средства, односно профита.

Успешност пословања ревизорских фирми потврђује се на тржишту ревизорских услуга, које карактерише постојање снажне конкуренције између ревизорских фирми. Основна карактеристика конкуренције између ревизорских фирми на тржишту јесте постојање тзв. ценовне конкуренције на основу које ревизорске фирме се надмећу за придобијање нових и задржавање постојећих клијената ревизије. Будући да ревизијске фирме са дугом традицијом и изграђеном репутацијом и квалитетном ревизијском услугом задржавају постојеће клијенте, новооснованим ревизорским фирмама остаје као могућност да релативно ниским ценама придобију клијенте. Таква ценовна политика ревизијских услуга новооснованих ревизорских фирми може негативно утицати успешност пословања, јер нижа цена ревизијске услуге умањује приход ревизијске фирме, а трошкови ревизијског ангажмана су релативно фиксни.

У раду је спроведена анализа показатеља успешности пословања и величине ревизорских фирми подељених у две групе према датуму оснивања на старе и нове ревизорске фирме. За потребу истраживања коришћени су јавно доступни подаци из регистра друштва за ревизију који се води код Коморе овлашћених ревизора (<http://www.kor.org>) и подаци из финансијских извештаја ревизорских фирми доступних на сајту Агенције за привредне регистре (сајта <http://www.apr.gov.rs>). Циљ рада јесте да се истражи да ли постоји значајна разлика у перформансама пословања између старих и нових ревизорских фирми.

1. МОГУЋЕ ТАКТИКЕ УЛАСКА НОВИХ РЕВИЗОРСКИХ ФИРМИ НА ТРЖИШТЕ

Број клијената ревизије финансијских извештаја који чине тражњу на тржишту ревизије је релативно ограничен. Пре свега, потреба за ревизијом је дефинисана је чланом 21. Закона о ревизији (Службени гласник Републике Србије, бр. 62/2013), где је одређено да су обвезници ревизије велика и средња предузећа, јавна друштва којим се уређује тржиште капитала независно од њихове величине, као и сва правна лица и предузетници чији пословни приход у претходној години је већи од 4.400.000 евра у динарској противвредности. Са друге стране, ревизорске услуге су тражене и због улоге ревизије у регулисању конфликта интереса и односа на релацији власник предузећа - менаџер - потенцијални инвеститор (опшриније видети: Андрић и сар., 2012, стр. 36-37).

Новоосноване ревизорске фирме се приликом уласка на тржиште ревизорских услуга сусрећу са ситуацијом да је значајан део потенцијалних клијената већ протеклих година вршио ревизију и има успостављен пословни однос са постојећим ревизорским фирмама. У таквој ситуацији се поставља питање на који начин новоосноване ревизорске фирме могу доћи до клијената. Тржиште ревизијских услуга карактерише постојање ценовне конкуренције на понуде између ревизорских фирми. Као могуће тактике уласка на тржиште ревизијских услуга истиче се "тактика ниске лопте" и "куповање мишљења" (Soltani, 2007, стр. 601-602).

Тактика ниске лопте представља облик ценовне конкуренције која се заснива на смањењу цене услуге ревизије испод почетних трошкова ревизије. Клијенти ревизије у већем броју случаја схватају ревизију као трошак и прихватају понуду ревизорске фирме са нижом ценом ревизијске услуге. Ова врста тактике може се негативно одразити на квалитет пружања ревизијске услуге, будући да приходи добијени од пружања ревизијске услуге нису довољни да покрију трошкове ангажмана.

Друга тактика уласка нових ревизорских фирми која такође може негативно утицати на квалитет ревизије и финансијског извештавања јесте тактика куповине мишљења. Клијенти ревизије могу се одлучити за новог ревизора ако ће нова ревизијска фирма уз исту цену ревизијске услуге вероватније дати повољнији ревизорских извештај од постојећег ревизора.

Приликом уласка на тржиште ревизије и формирања адекватне цене ревизијских услуга у обзир се морају узети следећи фактори:

- 1) величина клијента - мери се висином прихода или висином имовине.
- 2) сложеност клијента - изражава се кроз дисоцираност организационих јединица, обављање више различитих делатности, сложеност система интерних контрола, већи број власника предузећа
- 3) профитабилност клијента - ако је клијент ревизије непрофитабилан, ревизор нужно мора ангажовати више ресурса јер се очекују неправилности у финансијским извештајима, што ће утицати на пораст цене ревизије.
- 4) очекивано време спровођења ревизије - више времена потребног за спровођење ревизије нужно изискује и веће трошкове ревизије, а тиме и већу цену ревизијске услуге
- 5) потреба за ангажовањем експерта - ако постоји потреба да ревизорска фирма ангажује експерта изван ревизорске фирме, онда настају додатни трошкови за спровођење ревизијског ангажмана, што ће повећати цену ревизијске услуге.

Формирање цене ревизијског ангажмана узимајући у разматрање наведене факторе представља тактику ревизорских фирми за потенцијално остваривање "доброг" односа између остварених прихода и трошкова. На тај начин, ревизорске фирме имају могућност за остваривањем добрих перофрмansi пословања на тржишту и у условима пружања мањег обима услуга.

2. КОМПАРАЦИЈА УСПЕШНОСТИ ПОСЛОВАЊА СТАРИХ И НОВИХ РЕВИЗОРСКИХ ФИРМИ

Према подацима Комере овлашћених ревизора и Агенције за привредне регистре на дан 31.12.2013. године било је 60 ревизорских фирми. Од оснивања прве ревизорске фирме у нашој земљи па до данас присутан је константан тренд пораста броја ревизорских фирми. Тренд пораста броја ревизорских фирми представљен је на приказу 1.

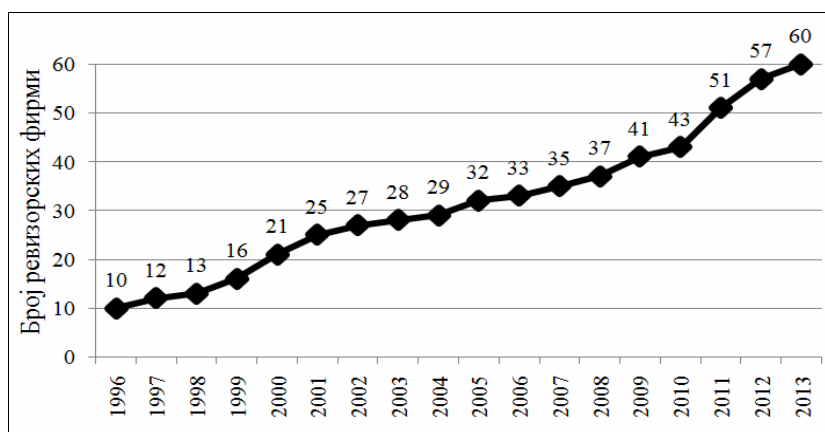
За потребу истраживања успешности пословања према "стажу" пословања у нашој земљи, ревизорске фирме су подељене у две једнаке групе према датуму оснивања на старе и нове ревизорске фирме. Истраживање успешности старих и нових ревизорских фирми засновано је на:

- анализи показатеља успешности пословања и величине за сваку групу ревизорских фирми,

Утицај сатурације ревизорског тржишта на пословање нових ревизорских фирми

- утврђивању значајности у разликама у показатељима успешности пословања.

Приказ 1.: Тренд пораста броја ревизорских фирми у Републици Србији у периоду од 1996 до 2013. године

Извор: Израда аутора

2.1. Дескриптивна анализа перформанси старих и нових ревизорских фирми

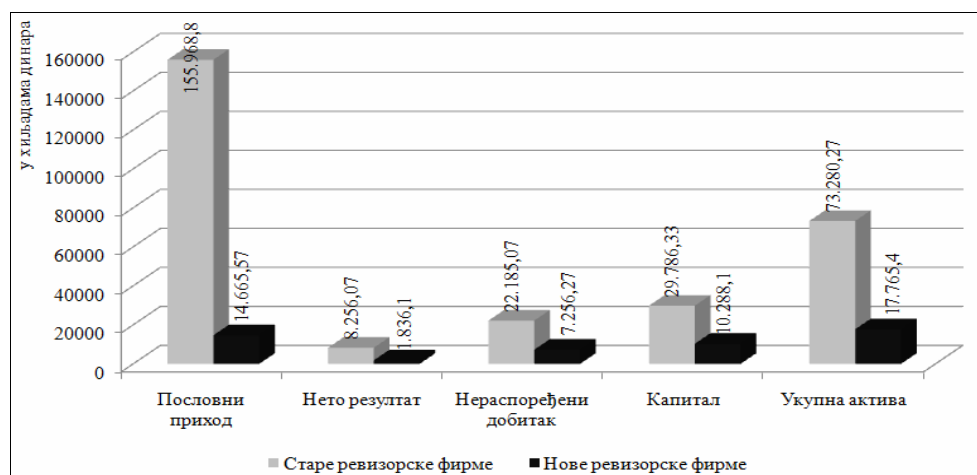
Успешност пословања ревизорских фирми може се мерити применом различитих показатеља рачунатих на бази информација садржаних у финансијским извештајима (опширније видети: Inside Public Accounting, 2010; Мијић и сар., 2013; Јакшић и сар. 2012). За потребу истраживања успешности пословања и величине ревизорских фирми коришћени су следећи показатељи: пословни приход, нето резултат, нераспоређени добитак, капитал, укупна актива, број овлашћених ревизора и укупан број запослених. Резултати мерења перформанси старих и нових ревизорских фирми на бази одабраних показатеља представљени су у наредној табели (табела 1).

Табела 1.: Мере перформанси пословања старих и нових ревизорских фирми у Републици Србији на дан 31.12.2013. године

	Број рев. фирми	Просечна вредност	Минимум	Максимум	Станд. девијација
Пословни приход					
Старе ревизорске фирме	30	155.968,80	5.227	1.157.055	290.652,09
Нове ревизорске фирме	30	14.665,57	677	91.326	18.301,52
Нето резултат					
Старе ревизорске фирме	30	8.256,07	-1.825	30.532	9.601,95
Нове ревизорске фирме	30	1.836,10	-1.538	12.405	3.019,35
Нераспоређени добитак					
Старе ревизорске фирме	30	22.185,07	80	84.695	24.307,44
Нове ревизорске фирме	30	7.256,27	0	104.362	20.247,13
Капитал					
Старе ревизорске фирме	30	29.786,33	0	128.419	35.804,78
Нове ревизорске фирме	30	10.288,10	0	179.454	33.418,21
Укупна актива					
Старе ревизорске фирме	30	73.280,27	4.220	435.622	108.117,73
Нове ревизорске фирме	30	17.765,40	251	282.578	52.140,30
Број запослених					
Старе ревизорске фирме	30	32,17	2	169	44,61
Нове ревизорске фирме	30	5,30	0	33	6,10
Број овлашћених ревизора					
Старе ревизорске фирме	30	5,33	1	15	3,34
Нове ревизорске фирме	30	1,70	0	5	1,24

Извор: Калкулација аутора

Приказ 2.: Компарација старих и нових ревизорских фирми према просечним показатељима успешности

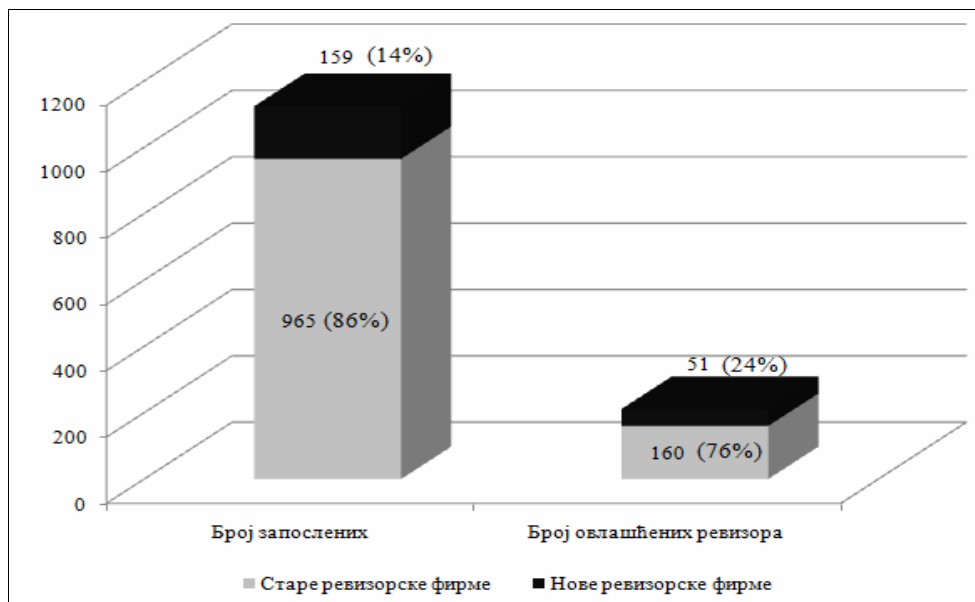

Извор: Израда аутора

Анализа резултата показатеља успешности пословања ревизорских фирми указује да ревизијске фирме које послују дужи временски период у Републици Србији остварују боље перформансе пословања. Просечан нето добитак које остварују старе ревизорске фирме износи 8.256,07 хиљада динара, док новије ревизорске фирме остварују просечан нето добитак у износу од свега 1.836,10 хиљада динара.

Посматрајући учешће ревизорских фирми на тржишту на основу висине пословних прихода и броја запослених, учева се доминација старих ревизорских фирми. На ревизијском тржишту 30 старих ревизорских фирми остварује просечно 155.968,80 хиљада динара пословног прихода и упошљава просечно 32 радника. Са друге стране, ревизорске фирме основане новијег датума имају потешкоћа у придобијању клијената, што се огледа и кроз знатно нижи просечан пословни приход (14.665,57 хиљада динара), а тиме и просечан број запослених је знатно мањи (5 запослених радника). Знатно мање учешће 30 нових ревизорских фирми на ревизијском тржишту у Републици Србији праћено је лошијим оценама осталих перформанса пословања ове групе ревизорских фирми.

Приказ 3.: Структура укупног броја запослених и овлашћених ревизора на нивоу старих и нових ревизорских фирми

Извор: Израда аутора

2.2. Испитивање значајности разлика у перформансама нових и старих ревизорских фирми

У циљу испитивања да ли су разлике у показатељима успешности пословања нових и старих ревизорских фирми статистички значајне, вредности показатеља успешности пословања (пословни приход, нето резултат, нераспоређени добитак, капитал, укупна акитва, број запослених и овлашћених ревизора) су првобитно тестиране на нормалност дистрибуције применом IBM SPSS Statistics Version 21 (опширније видети: Veins, McCarthy, 2012, стр. 119-125). Вредност Shapiro-Wilks теста за сваки показатељ је мања од 0,05 ($p < 0,05$) што указује на то да посматрани попараметри немају нормалан распоред. Будући да показатељи перформанси немају нормалан распоред, да би се истражило да ли постоје статистички значајне разлике између успешности пословања старих и нових ревизорских фирми, спроведен је Mann-Whitney непараметарски тест применом статистичког пакета IBM SPSS Statistics Version 21 (опширније видети: Black, 2010, стр. 79-82). Mann-Whitney тест се користи за тестирање нулте хипотезе да су две популације једнаке и у складу са тиме постављена је следећа главна хипотеза у раду:

Утицај сатурације ревизорског тржишта на пословање нових ревизорских фирми

H_0 : Не постоји статистички значајна разлика у перформансама пословања између старих и нових ревизорских фирми.

Оригинални подаци о висини прихода, нето резултату, нераспоређеном добитку, капиталу, укупној активи и запосленима су ранжирани и коришћен је Mann-Whitney U-тест за компарацију рангова за 30 старих ревизорских фирми и 30 нових ревизорских фирми. Добијени резултати Mann-Whitney U-тест су приказани у наредној табели:

Табела 2.: Резултати Mann-Whitney U-теста

	Послови и приход	Нето резултат	Нерасп. р. добитак	Капитал	Укупна актива	Број запослених	Број овлашћених ревизора
Mann-Whitney U	114	256	173	161	149	113,500	110,500
Wilcoxon W	579	721	638	626	614	578,500	575,500
Z	-4,968	-2,868	-4,096	-4,274	-4,450	-4,984	-5,151
Значајност (p)	0,000	0,004	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Просечан ранг							
Старе рев. фирме	41,70	36,97	39,73	40,13	40,53	41,72	41,82
Нове рев. фирме	19,30	24,03	21,27	20,87	20,47	19,28	19,18
Сума рангова							
Старе рев. фирме	1.251	1.109	1.102	1.204	1.216	1.251,50	1.254,50
Нове рев. фирме	579	721	638	626	614	578,50	575,50

Извор: Калкулација аутора, SPSS output

Резултати указују на постојање статистички значајне разлике по свим показатељима успешности пословања између старих и нових ревизорских фирми, будући да је вредност $p < 0,05$ (према: Black, 2010). Сума рангова старих ревизорских фирми за пословни приход износи 1.251, нето резултат 1.109, нераспоређени добитак 1.102, капитал 1.204, укупну активу 1.216, број запослених 1.251,50 и број овлашћених ревизора 1.254,50. Сума рангова за нова предузећа за

пословни приход износи 579, нето резултат 721, нераспоређени добитак 638, капитал 626, укупну активу 614, број запослених 578,50 и број овлашћених ревизора 575,50. Дакле, нулта хипотеза (H_0) се одбацује и прихвата се алтернативна хипотеза да постоји статистички значајна разлика у показатељима успешности пословања, у смислу да старе ревизијске фирме остварују боље перформансе пословања на ревизијском тржишту у Републици Србији.

ЗАКЉУЧАК

Статистичка анализа тржишног учешћа, успешности пословања и величине ревизијских фирми у Републици Србији указује да новоосноване ревизорске фирме, односно ревизорске фирме основане од 2004. године имају знатно лошије перформансе пословања. Наиме, старе ревизорске фирме остварују у просеку пословни приход од 155.968,80 хиљада динара, док нове ревизорске фирме остварују нешто више од 10 пута мањи просечан пословни приход. Мањи обим посла новоснованих ревизорских фирми рефлектује се и на број запослених. Новоосноване ревизорске фирме запошљавају у просеку 2 овлашћена ревизора и укупно 5 запослених, док просечан број овлашћених ревизора и просечан број укупно запослених код старих ревизорских фирми износи 5, односно 32 радника. Такође, и остали показатељи величине ревизорске фирме (капитал и укупна актива) указују на постојање значајне разлике између старих и нових ревизорских фирми, у смислу да старе ревизорске фирме у просеку имају знатно већи капитал и укупну активу.

Немогућност придобијања већег броја клијената ревизије и политика ниски цена ревизорских услуга утиче и на нето резултат као показатељ успешности пословања ревизорских фирми. И старе и нове ревизорске фирме остварују позитиван просечан резултат пословања, с тим што просечан нето добитак старих ревизорских фирми износи 8.256,07 хиљада динара, док нове ревизорске фирме остварују у просеку нето добитак од 1.836,10 хиљада динара.

На основу спроведеног истраживања може се закључити да тржиште ревизорских услуга у Републици Србији карактерише сатурација, што се одражава негативно пословање новооснованих ревизорских фирми. Нове фирме се суочавају са проблемом придобијања клијената ревизије, а тиме и проблемом стицања прихода од пружања услуга у довољној која треба да обезбеди успешност пословања на нивоу старих ревизорских фирми.

ЛИТЕРАТУРА

1. Агенција за привредне регистре. (2014). *Регистар привредних друштава*. преузето са сајта <http://www.apr.gov.rs> дана 01.09.2014. године.
2. Андрић, М, Крсмановић, Б, Јакшић, Д. (2012). *Ревизија – теорија и пракса*. Бечеј, Пролетер.
3. Beins, В., McCarthy, М. (2012). *Research Methods and Statistics*. Upper Saddle River, Pearson Education.
4. Black, К. (2010). *Business Statistics*. USA, John Wiley and Sons.
5. Davis, С. (2013). *SPSS Step by Step*. Bristol, Policy Press.
6. IAB Editorial. (2012). World Survey: M&A Overview. *International Accounting Bulletin IAB* 501. 02/2012.
7. Inside Public Accounting. (2010). *Top 100 Accounting Firms*. Carmel, The Platt Group.
8. Јакшић, Д., Мијић, К. (2012). Утицај економско-финансијске кризе на пословање ревизијских фирми у Србији. *Анали Економског факултета у Суботици*. бр. 27. стр. 301-314.
9. Јакшић, Д., Мијић, К., Андрић, М. (2012). Analysis of Variations in the Performance of Audit Firms in the Republic of Serbia. *Economic Annals*. бр. 193. стр. 71-91.
10. Комора овлашћених ревизора. (2014). *Регистар друштва за ревизију*. преузето са сајта <http://www.kor.org> дана 02.09.2014. године.
11. Мијић, К., Пасула, М., Рупић, Б. (2013). Истраживање перформанси сектора за пружање ревизорских услуга у Републици Србији. *Економски погледи*. бр. 3. стр. 101-114.
12. Soltani, В. (2007). *Auditing: An International Approach*. Harlow, Pearson Education Limited.
13. Закон о ревизији. Службени гласник Републике Србије бр. 62/2013.

Раџ је примљен: 09.10.2014.

Раџ је прихваћен за штампање: 10.10.2014.